

Historiapoliitikkaa kouluopetuksessa – kansakunnan yhteen nivomista vai kriittisyyskasvatusta?

Olli Suominen:

Identifying History in Servitude: A Comparative Study on the Teaching of Critical History Thinking in Finland, United States and China. Julkaisuja B 535. Turun yliopisto 2021. 234 s. ISBN 978-951-29-8428-1.

Historiandidaktisia väitöstutkimuksia ei ilmesty Suomessa kovin usein. Vielä harvemmin niitä julkaistaan epämuodikkaan monografian muodossa. Olli Suominen tutkimus *Identifying History in Servitude* on tästä poikkeus. Kun tarkastelun kohteena on vielä historiandidaktiikassa harvinaislaatuinen vertaileva tutkimus, ansaitsee teos tulla esitellyksi alan tiedelehdessä.

Tutkimuksen otsikkoa on vaikea suomentaa. Käsite 'history in servitude' on peräisin hollantilaiselta historioitsijalta Johan Huizingalta (1872–1945). Hän tarkoitti sillä historian väärinkäyttöä poliittisiin tarkoituksiin. Tämä rappauneen historiatieteen muoto hylkää objektiivisuuden periaatteen ja pyrkii edistämään joidenkin tiettyjen poliittisten toimijoiden tarkoitusperiä. Teoksessaan Suominen selvittää, mihin tarkoituksiin historianopetusta käytetään.

Tutkimuksen avainkäsitteenä on historiapoliitikka, jolla laveimmillaan viitataan historian käyttöön kai-

kenlaisiin poliittisiin tarkoituksiin. Suominen tarkastelee historiapoliitiikan ilmenemismuotoja kolmen maan, Suomen, Yhdysvaltojen (Pohjois-Carolinan) ja Kiinan historianopetuksessa. Hän kytkee historiapoliitiikan koulutuksen yhteiskunnallisten tehtävien toteutumiseen. Tutkimustehtävän voi konkretisoida kysymykseksi, pyritäänkö historianopetuksella johdattamaan opiskelijat omaksumaan vallitsevan järjestelmän normit ja asenteet vai tarjotaanko heille välineitä toimia kriittisinä kansalaisina. Seppo Hentilä korostaa, että historiapoliitikka on tietoista ja aktiivista toimintaa.¹ Suominen hyödyntää Hentilän määritelmää ja katsoo historiapoliitiikan tarkoitukselliseksi ja tietoisena puolueelliseksi näkemykseksi historiasta, jota käytetään tiettyjen poliittisten päämäärien saavuttamiseksi. Palaan määritelmän toimivuuteen jäljempänä.

Suominen pyrkii vastaamaan tutkimuskysymyksiinsä analysoimalla tutkimuksen kohteena olevien maiden opetussuunnitelmia ja historian oppikirjoja sekä haastatteleamalla opettajia. Tutkimuksen kolmas ulottuvuus liittyy historianopetuksen konvergenssiin: analysoimalla 1980-luvun ja 2010-luvun lopun oppikirjoja Suominen pyrkii selvittämään, onko eri maiden historianopetuksessa nähtävissä lähentymistä.

Yleistäen voi sanoa, että länsimaisten demokratioiden historianopetuksessa on viime vuosikymmenten aikana tapahtunut yhdenmukaistumista. Koulutuksen integraatiotehtävä – historianopetuksen käyttäminen kansakuntaa yhdessä pitävänä liimana – on heikentynyt ja historianopetus on vahvemmin saanut tehtäväksi tukea kansalaisten kriittisiä tiedonkäsittelyvalmiuksia.

Viime aikoina on kuitenkin nähty myös toisenlaista kehitystä. Nationalismi ja pelko kansallisvaltion murenemisestä ovat nostaneet koulutuksen integraatiotehtävän vahvemmin esille monissa maissa, Suomessakin. Pari vuotta sitten eduskunnassa tehtiin kirjallinen kysymys suomalaiskansallisen identiteetin murentamisesta peruskoulun opetussuunnitelmassa.² Kysymyksen tekijä esitti huolensa siitä, että historianopetuksessa ei enää pyritä kansallisen identiteetin sisäistämiseen, vaalimiseen ja vahvistamiseen. Kysymyksen esittäjän mukaan kansallista identiteettiä pitäisi opetuksessa vahvistaa kansan yhteenkuuluvuuden tunteen lisäämiseksi.

Yhdysvalloissa puolestaan yritettiin 1990-luvun lopulla saada aikaan valtakunnallinen opetussuunnitelma, joka olisi sisältötiedon sijasta korostanut historiatiedon luonteen ja tuottamisen opiskelua. Hanke kaatui poliitikkojen vastustukseen.³ Historiakasvattajat pyrkivät samaan tavoitteeseen maltillisemmin ja paremmalla tuloksella reilu kymmenen vuotta myöhemmin. Tällä hetkellä monet osavaltiot ovat kuitenkin irtautuneet tai irtautumassa näistä valtakunnallisista standardeista. Jotkin osavaltiot käyttävät historianopetusta niin sanotun suuren kansallisen kertomuksen välittämiseen ja putsaavat historianopetuksesta Yhdysvaltojen kan-

nalta synkkien asioiden käsittelyn. Historianopetuksesta ollaan Yhdysvalloissa jälleen virittelemässä kulttuurisotaa.

Vastaavia kamppailuja käydään ympäri maailmaa – Kiinassakin, kuten Suominen osoittaa. Suomen tutkimus onkin tärkeä ja ajankohtainen kontribuutio keskusteluun koulutuksen ja erityisesti historianopetuksen tehtävästä eri yhteiskunnissa. Tutkimus tarjoaa näkökulman paitsi mainittujen maiden koulutuspolitiikkaan myös aineksia pohtia koulutuksen ylikansallisia ilmiöitä.

Palataan historiapolitiikkatermin käyttöön ja erityisesti siihen, miten se näkyy opettajien puheessa ja oppikirjoissa. Suomen tutkimuksessa amerikkalainen historianopettaja kertoi käyttäneensä Bostonin verilöylyä⁴ kuvaamaan sitä, kuinka menneisyyden tapahtumat tai ilmiöt näkyvät monesti myös tänä päivänä. Suomen teoksen tekstikatkelmasta ei selviä, mitä nykypäivän ilmiötä opettaja johdatti oppilaansa pohtimaan Bostonin verilöylyn avulla (haastatteluajankohdan perusteella ilmeisesti levottomuuksia Fergusonissa elokuussa 2014). Huomionarvoista kuitenkin on, että kyseinen opettaja käytti Bostonin verilöyly -nimitystä kuvaamaan vuoden 1770 välikohtausta pohtimatta käsitteen ulottuvuuksia sen enempää. Välikohtaus ja sen tulkinnot jakavat vielä tänä päivänä yhdysvaltalaisia ja brittejä. Viimeksi mainittu puhuvat mieluummin King Streetin välikohtauksesta kuin Bostonin verilöylystä. Vuoden 1770 välikohtaus Bostonissa (samoin kuin 'Bostonin teekutsut' kolme vuotta myöhemmin) on iskostunut amerikkalaisten kansalliseen kertomukseen hyvin vahvasti. Harva historianopettaja huomaa tarkastella näiden historiallisten tapahtumien historiapolitiittisia ulottuvuuksia.

Edellä kuvattu opettaja jatkoi kertomansa mukaan Bostonin verilöylyn käsittelyä nostamalla esille Paul Reveren kolme viikkoa välikohtauksen jälkeen julkaiseman piirroksen, jossa brittisotilaat ampuvat bostonilaisia. Tässä yhteydessä opettaja huomaa tapahtuman historiapolitiittisen käytön. Hän kertoo kuvan olevan propagandaa, joskaan Suomen lainaus opettajan puheesta ei kerro, mikä kuvassa tämän mielestä ilmentää historian väärinkäyttöä. Suominen tuo toisessa yhteydessä esille, että samaa Reveren kuvaa käsitellään myös 1980-luvun oppikirjassa. Kyseisen oppikirjan tekstissä viitataan Yhdysvaltain sisällissotaa edeltäneisiin huhuihin, joiden mukaan kuva olisi virheellinen. Tästäkin lainauksesta ei ilmene, millä perusteella kuva pidettiin virheellisenä.

On harmillista, että Suomen teoksen oivaltavat esimerkit jäävät irrallisiksi kytkeytymättä oppikirjan, opetussuunnitelman tai haastattelun sisältökokoaisuuksiin. 1980-luvun oppikirjasta esille nostettu esimerkki liittyi todennäköisesti 1850-luvun jälkipuoliskolla ilmestyneeseen William L. Champeyn maalaukseen, jossa vuoden 1770 tapahtuma kuvataan Reveren teoksesta poiketen. Kyseisessä kuvassa etualalle on

nostettu välikohtauksen ensimmäinen kuolonuhri, Afrikan amerikkalainen Crispus Attucks. Tämä kuva esiintyy tänä päivänä oppikirjoissa, koulujen nettisivuilla ja suurelle yleisölle suunnatuilla areenoilla. Ei yllätä, että Champeyn kuvaa käytetään kansallisen yhtenäisyyden rakentamisessa näin Black Lives Matter -liikkeen aikana ja Crispus Attucks kuvataan Yhdysvaltain itsenäisyyskamppailun ensimmäisenä marttyyrinä. Historiallinen tosiasia on, että Attucks oli välikohtauksen ensimmäisiä kuolonuhreja. Attucksin kuvaaminen "illan sankariksi" on kuitenkin historian vääristelyä, kuten Sam Wineburg on osoittanut.⁵ Bostonin verilöylyn kaltaisilla menneisyyskertomuksilla pyritään yhtenäistämään kansakuntaa. Niiden todenperäisyyden tutkimisella voidaan puolestaan kehittää nuorten kriittisiä tiedonkäsittelyvalmiuksia.

Suomen analyysi tunnistaa, miten historiapolitiikka näkyy tutkimuksen kohteina olevien valtioiden opetussuunnitelmissa, historian oppikirjoissa ja opetuksessa. Tutkimus tuo esille, että historianopetuksella on pyritty eri aikoina eri tavoitteisiin, ja että viralliset opetussuunnitelmat, koulussa käytetyt oppikirjat ja opettajien toteuttama opetus ovat monesti heijastaneet erilaisia käsityksiä historiapolitiikasta ja sitä kautta koulutuksen yhteiskunnallisesta tehtävästä.

Historiapolitiikan määrittely tarkoitukselliseksi ja tietoisien puolueelliseksi näkemykseksi historiasta ei kuitenkaan ole välttämättä paras ratkaisu. Kuten edellä kuvatuista esimerkeistä käy ilmi, opettaja tai oppikirjailija ei välttämättä ajattele esittävänsä tietoisien puolueellista näkemystä eli tekevänsä historiapolitiikkaa. Olisikin ehkä ollut parempi puhua laveammin *historian käytöstä*. Näin siksi, että Suomen on paikoitellen vaikea osoittaa tutkimusaineistosta tietoisien puolueellisia näkemyksiä. Lisäksi oppikirjoissa ja opetuksessa ilmenee monesti tahatonta historiapolitiikkaa, joka olisi näin saatu liitettyä osaksi tutkimusta. Silti historiapolitiikkakäsite Suomenkin käyttämässä muodossa tuo esille kiinnostavia ja osaavasti perusteltuja löydöksiä. Historiapolitiikan ulottuvuuksia tarkasteleva malli on lisäksi kiinnostava avaus historianopetuksessa käytettyjen käsitteiden tarkasteluun.

Jukka Rantala, professori
Helsingin yliopisto

1. Seppo Hentilä, Historiapolitiikka. Holocaust ja historian julkinen käyttö. Teoksessa Jorma Kalela & Ilari Lindroos (toim.) *Jokapäiväinen historia*. SKS 2001, 26–49.
2. Olli Immonen, Kirjallinen kysymys kansallisen identiteetin vahvistamisesta koulutusjärjestelmässä. Kirjallinen kysymys KK6372018 vp, 2019. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kysymys/Sivut/KK_637+2018.aspx (4.10.2021).

3. Gary B. Nash, Charlotte Crabtree & Ross E. Dunn, *History on trial. Culture wars and the teaching of the past*. Vintage Books 2000; Linda Symcox, *Whose history? The struggle for national standards in American classrooms*. Teachers College Press 2002.
4. Yhdysvaltalaiset kutsuvat brittisotilaiden ja Bostonin asukkaiden välillä 5. maaliskuuta 1770 sattunutta välikohtausta Bostonin verilöylyksi. Väkijoukko oli solvannut sotilaita ja käyttäytynyt näitä kohtaan uhkaavasti, jolloin sotilaat olivat avanneet tulen. Viisi bostonilaista sai surmansa ja useita haavoittui. Isosta-Britanniasta irrottautumista ajaneet amerikkalaiset käyttivät tapausta myöhemmin propagandassaan.
5. Sam Wineburg, The Silence of the Ellipses. Why history can't be about telling our children lies. *Kappan* 102:5 (2021), 8–11.